

Esztétika a XX. századi észak-amerikai prózában

„Minden a táncról szól, a beteljesedés lehetőségéről, az ígéretről, mely sosem teljesül ugyan, mégis mindvégig mozgásban tart”. Ha ezt az irodalomra mondanám, úgy mondanám: —Életben tartani a fantáziát— A képzeletet—edzeni erejének izmait — Fokozni a tudatosságot —Kérdésekbe ütköztetni önmagunkat — Elmélyíteni az önismeretet,

Ahogy egy észak-amerikai író mondta:

a televízió forró közlési eszköz, nem veszek részt benne mással, csak a rászegezett üres tekintetemmél, másnap pedig azt kérdezem, 'Mi is volt az a műsor, amit tegnap este láttunk a tévében?' Semmivé válik, mert semmivel nem vettünk részt benne

Ugyanez az író, mikor arra a kérdésre válaszol, hogy miért csupán párbeszédből álló formában írt meg egy több mint 700 oldalas regényt, ezt válaszolja:

Arról az elgondolásról van szó, hogy az olvasóra csaknem munkatársként számítok annak a képnek a kialakításában, mely az alakokról, a helyzetről, a küllemükről meg mindenről születik. Így a szerzői kívülmaradás nem más, mint annak érzete, hogy a könyv együttműködés az olvasó közt, meg aközt, ami a lapon olvasható

Nade, merülhet fel a kérdés, miért fontos az olvasó aktivitását, s az utóbbi korokban egyre erőteljesebben a képzeletének erőfeszítését igénylő szöveg?

De ahelyett, hogy megválaszolnám ezt az aprócska, mivégre-az-irodalom kérdést, inkább arról beszélnék hogyan, milyen technikákkal szálltak szembe az észak-amerikai modern írók az olvasó képzeletével.

Talán nem is túlzás azt állítanom, hogy valóban „szembeszállásról” van szó, hiszen a második világháború után sokminden alapvetően megváltozott, többek között az irodalom és a világ ábrázolása is.

Megérett egy olyan felismerés hogy: ahogy az egyén elméje gravitálódik az értelemhez, úgy gravitálnak a társadalomról, a valóságról adott magyarázatok az uniformizálódáshoz. Ezt az uniformizálódást pedig ellensúlyozni kell, mert hozzájárulhatnak a diktatórikus rendszerek kialakulásához.

A háború és a holokauszt után és a nukleáris végpusztulás veszélyének tudatában, úgy mondanám, egy hirtelen és keserű józanság öntötte el a művészi és intellektuális életet. Megbomlott a rendszerekbe vetett hit, ám nem csak az olyan ideológiai rendszerekben, mint a fasiszmus vagy később a kommunizmus de magában a tudományokban, a vallásban, a történelemben, a filozófiában, az emberben, és egyáltalán a valóság megismerésének lehetőségében.

Hangsúlyt kapott a gondolati rendszerek vagy paradigmák alapvetően fiktív jellege. Megbízhatatlanná váltak ezek a teljességet ígérő rendszerek, az ember bizalmatlanná vált velük szemben.

Az amerikai irodalomban pedig elkülönült egy irányzat, olyan írókkal az élen, mint Thomas Pynchon, Don DeLillo, William Gaddis, John Barth, Robert Coover vagy William Gass, mely tudatosan formabontó lett.

Töredezett, inkoherens, stílusukban sokszínű és egyben széthúzó művek születtek. A narráció több perspektívába szabdalta szét a szöveget, a valóság és a szavak közötti távolság tudatosan felfokozódott, a regény felhívta a figyelmet önmaga kreált voltára, és megteremtett egy úgymond poszt-realista „anti-integratív” vagy „pluralista” stílust.

A történelmi és a fikatív egybeolvadt. A fantasztikum már nem menekülés a valóságból, mint inkább annak vizsgálata. Valamint a fantasztikum és a hétköznapi ugyanúgy egy szintre, egy értékrendszerbe került, mint az elit és a populáris kultúra elemei. Itt már nem az lesz fontos, hogy mit jelent a mű, hanem hogy hogyan jelent, milyen olvasási módszert kíván.

Ez a stílus, azt mondhatni „a táncról szól, (a beteljesedés lehetőségéről), az ígéretről, mely sosem teljesül ugyan, mégis mindvégig mozgásban tart”, hiszen ezek a szövegek tele van töréspontokkal és hiányokkal, melyekbe az olvasó minuduntalan belebotlik; és ez az olvasót állandóan kizökkentő és megterhelő stílus éppen abban válik esztétikussá, hogy nem engedi őt, hogy behelyezkedjen egyetlen kényelmes olvasatba, vagy értelmezésbe, amelyik egy másik olvasat rovására előnyben részesül.

Az olvasónak tehát nyitottá kell válnia és tudatosá, tudatosan nyitottá, folyamatosan kérdeznie kell, hogy tovább haladhasson, toleránssá kell válnia, Alázatossá. Megnövekszik a bizonytalanság szerepe. Hangsúlyossá válik a kérdés szerepe, a válaszadás pedig gyanússá válik. Az olvasó nem válhat szolgájává egy totalizáló, mitizáló rendszernek, éppen ellenkezőleg, ahogy John Keats mondta „képesse kell válnia a bizonytalanságban, kétségek és rejélyek közt léteznie, anélkül, hogy azonnal tényekbe és a rációba kapaszkodna”.

Jó példa minderre, egy volt tanárom¹ vélekedése Amerika és a terror viszonyáról. Ő azt mondta, hogy Amerika nem sokban különbözött el a terroristáktól, mikor jószerével terrorista gondolkodásmóddal reagált a szeptemberi történetekre. George Bush felkínált két lehetőséget, melyek közül egyik sem biztosít toleranciát, vagy alázatot, egyik sem mentes a totalizáló hangvételtől: „ellenünk vagy velünk”, vagy gonosz vagy, vagy pedig jó, a köztes utat kiiktatták [mint Ahab és Moby Dick].

Amit a terroristák nyernek, az írók elvesztik. Amennyire a terroristák befolyásolják a tömeg tudatát, olyannyira csökken az írók gondolatformáló ereje. A veszély, amit a terroristák képviselnek, ugyanakkora, mint a veszélytelenség, amelyet az írók jelentenek. Beckett az utolsó író, aki képes volt átalakítani gondolatainkat és látásmódunkat. Őóta a legfőbb, leghatásosabb alkotások a robbanások és az összeomlott épületek

–mondja egy karakter DeLillo regényében. Adódik tehát a kérdés: mit tehet a hangját egyre inkább elvesztő író? Talán azt, hogy megbombázza az egységesítő, totalista látásmódot; felhívja a figyelmet, hogy a képzelet demokratikus. Észlelhetően, a modern amerikai irodalom is próbál demokratikus, pluralista lenni az egyre politizálódó művészeti légkörben, ahogyan ezt jól példázza Don DeLillo munkássága is, akinek műveiben az anti-terrorizmus a hangok sokaságára való nyitottságban nyilvánul meg.

Röviden tehát, a modern amerikai írók egy csoportja írásaikban tudatosan anti-terroristák, ahogy stilisztikai módszereikben olyan olvasási szokásokat próbálnak kialakítani, melyek a totalizáló, terrorista világnézet ellen harcolnak.

Kaposvári Márk (2008)

---

¹ Ez a tanár Jon Roberts; aki ezt az irodalmi irányzatot megismertette velünk